

Irena Orel
 Filozofska fakulteta, Ljubljana
 DOI: 10.4312/SSJLK.55.11-19

Fran Ramovš do ustanovitve Univerze v Ljubljani leta 1919

Prispevek prikazuje znanstveno in strokovno dejavnost genialnega (primerjalnega) jezikoslovca, slavista, slovenista, akademika prof. dr. Frana Ramovša (1890–1952) v prvi polovici njegovega intenzivnega ustvarjalnega življenja do ustanovitve slovenske univerze leta 1919 in ju umešča v tedanje družbene in znanstvene okvire. Ovrednoti ju zlasti s stališča poznavalcev njegovega izjemnega jezikoslovnega opusa in dopisovalcev ter skozi njegove lastne misli in samospoznavo. V uvodu je poudarjena tudi njegova organizacijska vloga pri ustanovitvi slovenske univerze.

slovenistika, slovenska zgodovinska slovnica, Univerza v Ljubljani leta 1919, Fran Ramovš

The article presents the academic and professional work of the brilliant (comparative) linguist, Slavist and Slovene Studies specialist, Academician Professor Dr Fran Ramovš (1890-1952) in the first half of his productive creative life until the foundation of the Slovene university in 1919, placing it in the social and academic framework of the time. It is evaluated especially from the point of view of the experts on his outstanding linguistic oeuvre, of his correspondents and through his own thoughts and reflections. Initially, his organisational role in establishing the Slovene university is also emphasised.

Slovene Studies, historical grammar of Slovene, University of Ljubljana in 1919, Fran Ramovš

1 Uvod

Na kratko predstaviti jezikoslovju, zgodovini slovenskega jezika in slovenski znanosti posvečeno razgibano in nemilo, »trdo« življenje ter izjemno, predano, neutrudno delo univerzitetnega profesorja in akademika Frana (Franca, Franceta) Ramovša, slavista, slovenista, (primerjalnega) jezikoslovca, germanista, romanista, zgodovinarja (Bezljaj 1940: 455), zgodovinarja in dialektologa slovenskega jezika (Logar 1991: 13–14), s katerim »se je začela v proučevanju slovenskega jezika nova doba« (Logar 1996: 78), »ki se je vsaj pri 45 letih v svetu uvrščal med največje slaviste« (Bezljaj 1950: 225), največje slovenske znanstvenike – jezikoslovce (Logar 1961:65), »najpomembnejše slov. jezikoslovce«, leta 1918 je bil »[n]ajmlajši med temi pionirji, toda tudi najpomembnejši« (Bezljaj 1940: 454), »nadpovprečnih znanstvenih kvalitet in velikega človeka« (prav tam: 458), »človeka izrednih kvalitet, osebnost, v kateri so se harmonično združile lastnosti velikega in široko razgledanega znanstvenika – jezikoslovca, izvrstnega predavatelja in pedagoga, neutrudnega organizatorja znanstvenega dela ter toplega in nesebičnega prijatelja in tovariša« (Logar 1961: 65), »utemeljitelj[a] moderne slovenistike zaradi pionirskega prispevka k razlagi razvoja slovenskega jezika« (Šivic Dular: SAZU) itn., je zahtevna in nehvaležna naloga. Ob vseh tehtnih pohvalnih besedah in ocenah lahko le površinsko povzamemo posamezne ključne razsežnosti z globokim spoštovanjem do njegovega neprecenljivega prispevka k razvoju in prepoznavnosti slovenistike, slovenskega jezika, kulture in znanosti.¹

¹ Za znanstvene zasluge je prejel pomembna mednarodna priznanja znanstvenih ustanov in akademij (prim. Kolarič: SBL; Geržinič 1954: 91; Šolar 1950: 445), za *Slovenski pravopis* leta 1950 Prešernovo nagrado (Logar 1996: 78). Leta 1929 je bil nagrajen s Karadordevo zvezdo in redom Svetega Save 3. stopnje (SAZU, R 46).

Predstavljenih bo le prvih 30 let, tj. manj kot polovica njegovega dejavnega in kreativnega življenja, od čudežno zgodnjega izoblikovanja v jezikoslovca, ko je kot dijak začrtal svojo znanstveno pot, v 2. letniku študija končal doktorsko, v 4. letniku (1914) pa habilitacijsko delo kot promovirani doktor ter hkrati zasnoval in uresničeval zgodovinsko slovnico slovenskega jezika, do njegove pionirske vloge pri ustanavljanju Univerze v Ljubljani, ki ji je kljub ponudbam za poučevanje v tujini (na Dunaju, v Beogradu, Pragi) z vsemi ustvarjalnimi močmi ostal zvest (Jakopin 1972: 351) do prezgodnjega slovesa 16. 9. 1952.

2 Vloga Frana Ramovša pri ustanovitvi prve slovenske univerze

Ramovš je od leta 1918 zaslužno vpet v organizacijsko delo za ustanovitev dveh znanstvenih ustanov: bil je »gibalna moč – slovenske univerze« (Slodnjak 1952: 2), ki letos praznuje stoletnico in je 1919/20 ob prvotni nameri priključitve zagrebški univerzi zaživela v Ljubljani brez svoje stavbe s petimi fakultetami (Filozofsko, Pravno, Tehniško, Teološko in nepopolno dveletno Medicinsko fakulteto), »in duša Slovenske akademije« (prav tam), ki je 2018 praznovala 80-letnico po njegovem neutrudnem prizadevanju za njeno ustanovitev od 1918. leta, bil je njen ustanovni in redni član, načelnik prvega razreda (1939–1940), glavni tajnik (1942–1950), od 1950 predsednik (Kolarič: SBL; Šivic Dular: SAZU).

Ramovš, 28-letni habilitirani doktor, imenovan za privatnega docenta v Gradcu, predlagan za izrednega profesorja v Černovicah (Kolarič: SBL; 43. in 48. pismo (14. 9. in 28. 11. 1918), Nahtigal 1955: 99, 234), je bil ob nastanku Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev kot tajnik Vseučiliške komisije (na prvi seji 5. 12. 1918) med prvimi štirimi ustanovitelji² in profesorji matičarji, ki so od 18. 9. 1919 tvorili Univerzitetni svet. 31. 8. 1919 je bil v Beogradu med prvimi in najmlajši (Jakopin 1972: 351) imenovan za rednega profesorja na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze.³ V Seminarju za slovansko filologijo je vodil katedro za slovenski jezik (Logar 1961: 65) in bil nastavljen za fonetiko in zgodovino slovenskega jezika (Šivic Dular: SAZU), prva leta do prihoda Oštirja tudi za indoevropsko jezikoslovje. Njegove zasluge za ustanovitev dopolnjuje izkazana čast, da je v zbornici Deželnega dvorca 3. 12. 1919 od 9. do 10. ure izvedel prvo predavanje v slovenskem jeziku iz zgodovinske slovnice slovenskega jezika. V Prilogi *Slovenskega naroda* (25. 12. 1919, 52/252, 4)⁴ je v prispevku *Prvi dih slovenske univerze* Ivan Ko– (študent Kolar?) vneseno opisal tudi Ramovšev lik in nastop na »zgodovinski dan za vse Slovence, za vso Jugoslavijo«, ko je »velika doba našemu malemu narodu [...] ustvarila v naši svobodi tudi naše ognjišče znanosti, vede in kulture«:

2 Grdina (1992: 245, op. 33) omenja Ramovševo zasnovo oblikovanja 33 stolic na Filozofski fakulteti, med njimi štirih za slavistiko. O tem prim. 50. pismo (21. 12. 1918) Nahtigalu (Nahtigal 1955: 241–242).

3 Novico o ukazu regenta Aleksandra o veljavi Zakona o Univerzi Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani je s seznamom rednih profesorjev vseh fakultet objavil *Slovenski narod* (*Slovensko vseučilišče v Ljubljani*, 2. 9. 1919, 52/204, 1).

4 Za bibliografski podatek o predavanju se zahvaljujem Veri Smole in knjižničarju SAZU D. Samcu, ki je našel članek v *Prilogi Slovenskega naroda* z dne 25. 12. 1919. V periodiki zaradi tiskarske stavke med 11. 10. in 11. 12. 1919 ni bilo poročil o predavanju, le npr. v *Jugoslaviji* (9. 12. 1919, 2/248, 4) je zapis o imenovanju »univerzitetnih funkcionarjev«, tudi Ramovša kot poslovdje.

Z obrazov nam je sijala svečanost, ko smo drhtajočim srcem pričakovali prve besede svojega predavatelja na svoji univerzi. Tišina je vladala v dvorani, oznanjujoč veliki praznik, ko je vstopil vseuč. prof. dr. Fr. Ramovš.

Prijazen mladeniški obraz, živih oči, v katerega so včrtale izrazite poteze pravo podobo učenjaka-slavista Slovenca, nam je zasijal nasproti. Stopil je za kateder in izpregovoril: »Z današnjim dnem, ko pričakujemo novo dobo, novo življenje, ko ustvarjamo slovensko univerzo, naj vas iskreno pozdravim kot prve slušatelje naše almae matris. S tem svetim trenutkom stopa naš narod v zgodovino, ki je ne izbriše nihče nikoli več. Naš glavni predmet bo historična gramatika slovenskega jezika. Obširno je to polje in ni še obdelano!

Nato je Ramovš izrazil čast svojim predhodnikom Kopitarju, Miklošiču, Štreklju, Škrabcu in Oblaku, poudaril zamudništvo in »nacionaln[o] dolžnost« Slovencev sestaviti historično gramatiko, ker pa je posameznik ne zmore sestaviti, je pozval vse k sodelovanju. 3. 12., tudi Prešernov rojstni dan, se šteje za (rojstni) dan Univerze v Ljubljani.⁵

Po ustanovitvi je bil dve leti poslovodja univerze in je požrtvovalno skrbel za organizacijo dela in sprejem kadrov. 1926/27 je bil osmi dekan Filozofske fakultete in 1934/35 štirinajsti rektor, a je zaradi zavrjene vloge za ustanovitev akademije predčasno odstopil.

3 Življenje in jezikoslovno delo do leta 1919

3.1 Otroštvo in šolanje pred študijem (1890–1910)

Rojen je bil 14. 9. 1890 v Ljubljani kot tretji od sedmih otrok očetu Francu, strojevodji južne železnice, po rodu iz Šimnovčeve hiše iz Suhadol pri Komendi, in materi Mariji, rojeni Tomšič, Bitenčevi iz Tacna (Šolar 1950: 441). Od četrtega leta je preživel otroštvo v Borovnici, tam obiskoval štiri razrede osnovne šole (1897–1901), vsrkaval dolenjske narečne posebnosti ob domačih gorenjskih, nadaljeval v Ljubljani peti razred in obiskoval II. državno gimnazijo (1902–1910). V tem času se je že poglobljal v primerjalno jezikoslovje in študiral sanskrt po Fickovi praktični slovnici (Bezljaj 1940: 45; Šolar 1950: 442), »sam predelal in primerjalno-kritično sprejemal Brugmanovo *Kratko gramatiko indoevropskih jezikov*«, ki mu je »odprla vrata v študij primerjalnega jezikoslovja« (Logar 1991: 13), in si pridobil »ob koncu gimnazije več jezikoslovnega znanja kakor marsikak absolvent filologije« (Šolar 1950: 442). Leta 1906 (Geržinič 1954: 88) je načrtoval svojo akademsko pot in uresničeval zamisel o sistematičnem in sintetičnem raziskovanju, potrebnem za zasnovo slovenske zgodovinske slovnice (Kolarič: SBL; Logar 1961: 65). V dijaških letih ga je prijatelj Ivan Cankar spodbudil k pisanju in je pod psevdonimom Julij Dub objavil noveli z ljubezensko in zgodovinsko tematiko *Božanstvena ljubezen* (japonska tragedija) (LZ 1910) in *Pripovedka o Mehiti* (LZ 1912) (Kolarič: SBL; Šolar 1950: 442) ter v njej izkazal smisel za pretanjeno umetnostno izražanje.

3.2 Študijsko in vojno obdobje (1910–1918)

1910/11 je vpisal študij jezikoslovja (filologije) na filozofski fakulteti dunajske univerze, tj. »predavanja romanske, germanske, primerjalne indoevropske in splošne lingvistike, šele kasneje dodatno tudi slavistiko« (Šolar 1950: 442), individualno študiral litovščino, arheologijo in etnologijo (Nahtigal 1954: 28), si pridobil temeljito jezikoslovno izobrazbo pri romanistih W. Mayer-Lübkeju,

⁵ Govor rektorja prof. dr. Igorja Papiča na spletni strani www.ff.uni-lj.si/100letFF.

E. Richter, anglistu K. Luicku splošno fonetiko, germanistih P. Kretschmerju indoevropsko primerjalno slovnico, J. Seemullerju gotsko slovnico, Jellineku srednjevisokonemško slovnico, Junku staronordijske runske napise, slavistiko pri Čehu V. Vondráku, nasledniku hrvaškega slavista V. Jagića, s katerim je bil v stikih idr. Profesorji »so bili presenečeni ob znanju in zrelosti novega slušatelja« (Šolar 1950: 442–443). V dunajski knjižnici je izpisoval Trubarjeva dela za vsa poglavja historične slovnice (prav tam: 443). V letih 1911–1914 je študij iz zdravstvenih ozirov nadaljeval na filozofski fakulteti Univerze Karla in Franca v Gradcu in poslušal pri R. Meringerju, ki ga je seznanil z upokojenim romanistom H. Schuchardtom, primerjalno slovnico ide. jezikov, pri germanistu K. Zwierzini srednjevisoko nemščino, A. Zaunerju romansko slovnico, W. Schmidtu prazgodovino, slavistika mu ni nudila novih tem (Kolarič: SBL; Bezljaj 1940: 454–455; Šolar 1950: 442–443). Študij je samostojno vseskozi večdisciplinarno razširil in poglobljal tudi s spoznavanjem neindoevropskih jezikov, indonezijskih, oceanskih (Rotar 1989: 168/40, pismo 29. 12. 1937). Že leta 1911 je postal Meringerjev pomožni asistent in v 2. letniku (1912) dokončal doktorsko disertacijo o razvoju praslovanskih polglasnikov *ʋ* in *ʋ̄* v slovenščini (*Die gemeinslavischen reduzierten Vokale im Slovenischen*), a jo je lahko zagovarjal šele v 8. semestru in bil 11. 7. 1914 promoviran za doktorja filozofije. Že v letu doktorata je končal habilitacijsko delo kot nadaljevanje disertacije (Nahtigal 1954: 11), v katerem je opisal in klasificiral pojave slovenske moderne vokalne redukcije (Bezljaj 1940: 455), ki je zaradi vojne namesto v Murkovi zbirki Slavica pri Winterju v Heidelbergu izšlo z Jagićevo pomočjo kot *Slovenische Studien (Die moderne Vokalreduktion)*⁶ v *Archiv für slavische Philologie* (1918, 1920, 37, 123–174, 289–330). »Habilitation je bila izvršena 8. januarja 1918 s kolokvijem in poskusnim predavanjem (v glavnem razlago slovenskih imen Beneške Slovenije)« (Nahtigal 1954: 10 in 34, pismo 25, Kamnik, 17. 12. 1917). 21. 3. 1918 je bil imenovan za docenta in 11. 9. 1918 prejel docenturo v Gradcu, zaradi političnih sprememb po vojni pa je ni nastopil in je »postal tajnik vseučiliške komisije pri pokrajinski vladi v Ljubljani« (prav tam: 10).

V habilitacijskem delu je zajel celotno zasnovo zgodovinske slovnice in izčrpal 30 protestantskih virov, primerjalno s slovnici slovenskih in tujih slavistov. Narečno gradivo je zbrano iz monografij in člankov (iz Rezije, Roža, Prekmurja idr.), seminarskih del (Breznika, Tominca, Kotnika, Ilešiča idr.), lastnega raziskovanja (Bela krajina, Dolenjska, Gorenjska) in s pomočjo drugih zapi-sovalcev. Uvodoma je »drzno« poudaril: »Te *Slovenske študije* naj bodo pripravljeno delo za prihodnjo historično gramatiko slovenskega jezika, ki sem jo namenil pisati.« (Ramovš 1971: 278; prim. Kolarič: SBL; Šolar 1950: 443; Logar 1991: 13–14) Med drugim je v uvodu pri Trubarju ugotovil glasovne vplive gorenjskega narečja in jih pri variantnih refleksih (*eī*, *e*) za psl. *ě* že pred Riglerjem razložil kot vpliv »ljublanskega narečja« (Ramovš 1971: 279).

Ramovš v prvem izdanem delu historične gramatike, II. Konzonantizem (1924), navaja Vondrákovo misel iz primerjalne slovanske slovnice o potrebi po slovenski zgodovinski slovnici kot narodni nalogi, ki ga je spodbudila, da je zanjo predvidel sedem oddelkov v samostojnih knjigah: I. Uvodna in splošna poglavja: nastanek individualnosti SJ; zgodovina slovenske slovnice, grafike (oboje v rokopisu), jezikovni viri, predmetna literatura, opis glasov; II. Konzonantizem (izid 1924);

6 Besedilo s prevodom v slovenščino je bilo ob drugih razpravah, ocenah in rokopisih tega obdobja objavljeno v Ramovševem *Zbranem delu, Prva knjiga* (1971).

III. Vokalizem; IV. Akcent; V. Oblikoslovje; VI. Sintaksa; VII. Dialektologija (izid 1935), z dodatkom: zgodovina slovenskega knjižnega jezika (Ramovš 1924: II). V predgovoru razloži: »Historična gramatika ima podati in pojasniti celoten razvoj jezikovih glasov, oblik in njihovih zvez v govorne enote.« (Ramovš 1924: [II]) Predstavi tudi postopek večletnega zbiranja gradiva iz vseh jezikovnih spomenikov in »vseh živečih narečij« »za vsa gramatična poglavja obenem, s čimer mi je podan celoten razvojni pregled, ki je tudi za presojanje posameznih pojavov neobhodno potreben« (Ramovš 1924: II). V ta namen je že med počitnicami leta 1913 na študijskem potovanju po Nemčiji in na Danskem v knjižnicah izpisoval jezikovne podatke iz le tam dostopnih slovenskih protestantskih tiskov, po slovenskih krajih je zbiral narečno gradivo, sprva objavljaj številne daljše in krajše razprave (Bezljaj 1940: 455; Dolinar 2001: 11) in načrt uresničeval v nadaljnjem obdobju.

Izhajal je iz mladogramatične šole, ki jezik pojmuje kot »živ organizem, ki se neprestano giblje in razvija« (Bezljaj 1940: 455), »kot izoblikovana osebnost, izhajajoč iz teoretično-metodoloških okvirov graške šole, indoeuropeistov Meringerja in Schuchardta, našel samostojno raziskovalno pot v slovenistiko« (Orožen 1994: 315), po vsebinskem obsegu in zgodovinskorazvojni razlagi posamičnih jezikovnih dejstev je ostajal mladogramatik (prav tam: 316), z razširitvijo na substitucijsko metodo pri obravnavi konzonantizma, slovanskih krajevnih imen, prevzetih v bavarščino (Orožen 1994: 317), za določanje razvojnih stopenj v glasoslovju (Ahačič 2015). Ni se omejeval na določeno teorijo, »v priznanju njegove znanstvene odprtosti, zvestobi jezikovnim dejstvom in razvojni dinamiki znanosti« (Lenček 1994: 201); »ni oblikoval bistveno novih metod [...] Pri vseh različnih panogah in metodah v jezikoslovju je iskal sredstev, ki bi mu pomagala uresničiti njegov načrt.« (Bezljaj 1950: 231) Gvozdanović (1994: 140) ugotavlja, da »[p]odrobna analiza Ramovševih del kaže aspekte strukturalistične metodologije že prej kot v delih Trubetzkaja in Jakobsona«, v relativni kronologiji sprememb, v narečni variaciji iz habilitacijskega dela (1914, natis 1918, 1920), le da je razlago glasovnih sprememb omejeval na fonetične dejavnike in ni izhajal iz predstave o razločevalnih lastnostih.

Med študijem in nato med vojno, ko je bil od 21. 6. 1915 (Nahtigal 1954: 10) »politično osumljen« (Bezljaj 1950: 455) in kljub slabemu zdravju mobiliziran (Šolar 1950: 443) ter si po bridkih vojaških izkušnjah na soški fronti pri Krnu in celoletnem zdravljenju na Dunaju in v zdraviliščih deloma opomogel, a moral do 11. 9. 1918 opravljati vojaško pisarniško delo v Kamniku in Ljubljani, je ves svoj prosti čas namenil svojemu znanstvenemu cilju. V letih 1913–1918 je v različnih slovenskih (*Časopis za zgodovino in narodopisje* (ČZN), *Slovan*, *Ljubljanski zvon* (LZ), *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* (ČJKZ), avstrijskih (*Archiv für slavische Philologie* (AslPh)), hrvaških (*Nastavni vjesnik*) in čeških publikacijah (*Slavia*, *Časopis pro moderni filologii* (Čmf)) objavil 16 del (Bizjak 1990: 283),⁷ med njimi je šest razprav, najpomembnejše je habilitacijsko delo (*Slovenische Studien*, AslPh 1918, 1920, 123–174, 289–330) in *Delo revizije za Dalmatinsko biblijo* (ČJKZ I 1918), napisano že 1914. Pomenljivo je leta 1913 njegov prvi prispevek *Slovarski doneski iz Trubarjevih del* (ČZN X, 1913) namenjen razlagi 44 leksikalnih posebnosti prvaka slovenskega knjižnega jezika in enako tudi zadnji (*Iz Trubarjevega leksikona*, Drugi Trubarjev zbornik, 1952) – dva leksema (*avstrija* in *plumbart*) je v njem na novo razložil, drugega še drugače v *Sprachliche Miscellen aus*

⁷ Če upoštevamo še dve leti do 1920, je bibliografskih enot še enkrat toliko, tj. 32. Prim. še poglavje 3.4.1.

dem *Slovenischen* (Jezikovni drobci iz slovenščine; AslPh XXXVI, 1916) in ponazoril nenehno izpopolnjevanje prejšnjih spoznanj. Med objavami je tudi nekaj pripravljalnih del za zgodovinsko slovnico, ki obravnavajo etimologijo (poleg omenjene še razlaga imena *Neuroi* pri Herodotu (Čmf IV, 1914/15)), pravorečje: proti elkanju (*Donesek k boju »l«* ali »u« (Slovan 1914)), od začetkov tudi dialektologijo ((Nahtigal 1954: 10) *Zur slovenischen Dialektforschung* (O slovenskem narečjeslovju; AslPh 1914) o nekaterih pojavih gorenjskega konzonantizma). V rokopisu sta ostali besedili *Zgodovina slovenske slovnice*, ki se naslanja na Štrekljevo, in *Slovenska grafika* (ZD I 1971: 213–250, 251–257). Hkrati je spremljal objave drugih domačih in tujih jezikoslovcev in se kritično odzival nanje (osem ocen): dve pravorečni: *Izreka v poeziji* A. Breznika in kritika članka iz LMS za leto 1912 F. Ilešiča *Izgovor slovenskega knjižnega jezika v zvezi z izgovorom -l* (*Nastavni vjesnik*, Zagreb, 1913, XXI, 227–229, 766–771), imenoslovna: nemška krajevna imena v Furlaniji R. Merkha (LZ 1917), za nekatera dokaže slovanski izvor. S knjižnimi novostmi je seznanjal širšo javnost: obravnaval je Breznikova *Začetna poglavja iz srednješolske slovnice* (Slovan 1915), Škrabčeve *Jezikoslovne spise I.*, tudi kritično glede na Tomišnkovo kritiko (LZ 1917), Nahtigalovo *Vprašanje o enotnem albanskem knjižnem jeziku* (LZ 1918), prispevke 1. in 2. snopiča prve številke ČJKZ iz leta 1918 (LZ 1918), v ČJKZ 1918 pa je predstavil slovenistiko v Jagičevem *Archivu für slavische Philologie* in z Rešetarjem sestavil bibliografski pregled Jagičevega dela v zadnjem desetletju.

3.3 Znanstveni stiki, osebnost in delo skozi dopisovanje s sodobniki

Iz korespondence odsevajo njegovo razmišljanje o strokovnih temah, dogajanje in občutenje v družbeno-politično nemirnem času, ki so krojila tudi njegovo življenjsko in poklicno usodo, ter njegove aktivnosti in raziskovanje. S svojim graškim profesorjem Nahtigalom se je dopisoval in stkal priste stike učenca do učitelja in prijatelja od leta 1913, ko se je spoznal z njim, do 1919, ko je le-ta prišel v Ljubljano (56 Ramovševih dopisov (Nahtigal 1954, 1955)). V Gradcu je prevzel vodenje zadev o Ramovševi habilitaciji, ki je bila sprva osrednja tema in vzporedno oprostitev vojaške službe,⁸ nato sodelovanje pri ustanavljanju in izdajanju prvega znanstvenega časopisa (ČJKZ, 1918–1928), za katerega je Ramovš iskal naročnike in podpornike, po vojni pa priprave na univerzo in organizacijo znanstveno-kulturnega dela: knjižnica, univerza, akademija, kulturna avtonomija (Nahtigal 1955: 104).

V zapuščini, ki jo je sin predal SAZU ob 20-letnici očetove smrti, je »1170 pisemskih enot 259 dopisnikov« v 14 jezikih (Koblar-Horetzky 1985: III). Iz leta 1919 je ohranjenih 50 pisem. Začel se je dopisovati s F. Kidričem (od 7. 1., a so ohranjena le Kidričeva pisma, v zvezi s svojo kandidaturo za profesorja na Univerzi v Ljubljani, z izročitvijo jubilantu Jagičeve številke ČJKZ) in A. Belićem (le nedatirano pismo 1919 v zvezi z nastavitvijo P. Bizillija na prosto mesto za zgodovino na ljubljanski univerzi), ki je v znanstvenih stvareh zelo cenil prav Ramovševo mnenje (Rotar 1990: [7]).⁹

Pisma odsevajo tudi osebnostne poteze, ki jih je zaznamoval vojni čas. Le ena samorefleksija kot zgled: samoopis mladostnega obdobja je pri 40 letih prežet z zanj tipičnima samoironijo in

8 Nemške priloge k 20. pismu (Kamnik, 10. 11. 1917) so Ramovševi poročili o vojaščini in habilitacijskem delu in Nahtigalov *Koncept predloga dr. F. Ramovša za docenta filozofski fakulteti v Gradcu*.

9 Med imeni dopisnikov v tem letu so še F. Drašler, L. Hauptman, K. Hinterlechner, F. Ilešič, V. Jagić, A. Kaspret, I. Kasumović, V. Kušar, R. Meringer, M. Murko, K. Oštir, N. Preobraženski, I. Prijatelj, O. Schiessel, P. Skok, F. Veber, B. Zarnik idr. (Koblar-Horetzky 1985).

cinizmom, ki ga tudi sam večkrat omenja v pismih Želmíri Gašparíkovi (Ljubljana, 26. 12. 1930, Rotar 1989: 142/14):

Ali vrag vedi, kakšen temperament je v meni: eno mi je jasno, da sem prebrzo živel, v vsakem pogledu, s 15 leti sem bil že pravi fant, s 27 docent (če prav sem 4 leta služil na fronti in v armadi, z 29. ordinarij in zato ni čudno, če sem pri 40 že Metuzalem. Jaz mislim, da je najbolje, da grem že v penzijo in da postanem »ein alter Bierbruder« recimo pri Fleku v Pragi.

3.4 Leti 1919 in 1920

3.4.1 Znanstveno delo

Že pred vojno je pripravil mnoge razprave, ki jih je dokončal med njo in objavil po njej. Poleg objave habilitacijskega dela je še 16 prispevkov, ki so izšli tudi v *Zbranem delu*, *Druga knjiga* (1997): polovica v *Ljubljanskem zvonu* leta 1919 z različno tematiko (dva imenoslovna članka, ocene domačih (Glonarja, Kidriča) in tujih (F. Stroha) knjig, člankov (Nahtigala), graške spomenice, nekrolog S. Škrabca (Bizjak 1990: 283–284, 17.–24.)); v ČJKZ leta 1920 pa 6 člankov z glasoslovno, oblikoslovno, narečnozgodovinsko (koroški rokopis) in etimološko vsebino (Bizjak 1990: 284, 26.–31.).

3.4.2 Univerzitetni profesor

V leto 1920 spada tudi rokopisna opalografsko razmnožena izdaja *Historična gramatika slovenskega jezika* I–III, *Vokalizem*, razen obravnava *ə*, *ɛ̃* in *ɛ̃*, ki so izšle v posebnih publikacijah. Podaja vsebino začetnih predavanj na podlagi študentskih zapisov, ki obravnavajo razvoj slovenskega vokalizma in sistemizacijo razvoja glasoslovnih pojavov samoglasnikov *ę* in *o*, *e*, *ě*, *y*, *i*, *u*, kasneje zajetega v *Kratki zgodovini slovenskega jezika* I (1936), z ujemalnimi viri kot v *Slovenskih študijah* in še z *Brižinskimi spomeniki* idr.

Vsebinsko predavanj so opisali: Ramovš, ki za graško profesuro (1918) predlaga predavanji *Uvod v zgodovino slovenskega jezika* (pismo 44, Ljubljana 10. 10. 1918; Nahtigal 1955: 100) in *Študije na področju slovenske dialektologije* (47, 19. 11. 1918; prav tam: 104), Grdina (1992: 246) po arhivskih zapisih opredeli teme iz historične slovnice slovenskega jezika: glasoslovje, oblikoslovje, vokalizem, konzonantizem, akcent, splošna fonetika in posebno dialektologija. Za 1929/30 V. Novak (1991: 207) za *Uvod v slovensko historično gramatiko* omenja seznam obvezne literature na seminarjskih vratih (Leskienova stosl. slovnica, Brochova *Slawische Phonetik*, Jespersenova *Lehrbuch der Phonetik*). Jakopin (1991: 51) za študij po 2. svetovni vojni navaja ciklična predavanja iz slovenske zgodovinske slovnice in fonetike, naglasoslovja. Vsi trije poudarjajo njegova živa, zgoščena in prosta predavanja skoraj brez pomoči listkov (Grdina 1992: 246), Novak (1991: 207) njegovo »glasovno, oblikovno in vsebinsko osvajajoče, dovršeno govorjenje [...] je iz njegovega pogleda in glasu izžarevala napeta povezava z nami«, Jakopin (1991: 14–15) omenja »živ[o] eleganco[o]«, »v hoji in kretnjah sploh je bil v žlahtnem pomenu gosposki, ves čar njegove osebnosti pa se je izražal v besedi«, ki jo označuje »jezikovna naturnost«, »izrazn[a] popolnost«. Na predavanjih je zvel nel knjižni jezik s patino ljubljansčine, v seminarju pa se ji je še bolj približal.

4 Sklep

Ramovš je kljub uničujočim posledicam prve svetovne vojne na njegovo krhko zdravje ustvaril jezikoslovni opus, mimo katerega ne more noben raziskovalec zgodovine slovanskih jezikov,¹⁰ ki hkrati z neprecenljivim organizacijskim prispevkom k slovenski znanosti, visokemu šolstvu in kulturi ostaja zapisan v zgodovini slovenistike na najvišjem mestu.

Viri in literatura

- AHAČIČ, Kozma, 2015: Fran Ramovš. *Historična gramatika slovenskega jezika: II. Konzonzantizem, V. Morfologija, VII. Dialekti, VII/dodatek: Kratka zgodovina slovenskega jezika I. 1924–1952*. <https://fran.si/slovnice-in-pravopisi/38/1924-1952-ramovs> (dostop 10. 3. 2019)
- BENEDETIČ, Ana, 1999: *Poti do Univerze: 1848–1898–1909–1919*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- BEZLAJ, Francè, 1940: Franc Ramovš (Ob petdesetletnici). *Ljubljanski zvon* LX. 454–459.
- BEZLAJ, Francè, 1950: FRAN RAMOVŠ. Pogled na njegovo delo. *Slavistična revija, Franu Ramovšu za šestdesetletnico* 3/3–4. 225–236.
- BIZJAK, Zvonko, 1990: Bibliografija Fr. Ramovša (Ponatis iz SR II 1950) z dodatkom objavljenih njegovih razprav od 1951 do 1971. Tine Logar (ur.): *Razprave SAZU II. razreda, XIII, posvečene stoletnici rojstva akademika prof. dr. Frana Ramovša*. Ljubljana: SAZU. 283–291.
- CIPERLE, Jože, 2002: Štirinajsti rektor UL: Dr. Fran Ramovš, 1934–1935. *Vestnik, UL* 33/7–8. 27.
- CIPERLE, Jože, 2009 (ur.): *Ustanovitev Univerze v Ljubljani v letu 1919* (Občasna razstava od decembra 2009 do februarja 2010). Ljubljana: Univerza (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze).
- DOLINAR, Darko, 2001: *Pisma Franceta Kidriča Franu Ramovšu*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU (Korespondenca pomembnih Slovencev 12).
- GERŽINIČ, Lojze, 1954: Fran Ramovš († 1953[!]). *Zbornik Svobodne Slovenije*. Buenos Aires: Svobodna Slovenija. 88–89.
- GRDINA, Igor, 1992: Prispevek k zgodovini slavistike. *Zgodovinski časopis* 46/2. 233–248.
- GVOZDANOVIČ, Jadranka, 1994: Ramovš in jezikoslovne vede 20. stoletja. *Slavistična revija* 42/2–3. [139]–146.
- JAKOPIN, Franc, 1972: Ramovševo Zbrano delo I. *Slavistična revija* 20/3. 349–353.
- JAKOPIN, Franc, 1991: Iz spominov na Rajka Nahtigala in Frana Ramovša. *Jezikoslovni zapiski* 1. [9]–18.
- KOBLAR-HORETZKY, Ana, 1985: *Korespondenca Frana Ramovša 1. Izpisi pisem dopisnikov*. Ljubljana: Biblioteka SAZU.
- KOLARIČ, Rudolf, 1960–1971: Ramovš, Fran, akademik (1890–1952). *Slovenska biografija*. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi484440/> (dostop 20. 11. 2018)
- LENČEK, Rado L., 1994: Po stopinjah fonološke problematike slovenskega jezika v jezikoslovlju Ramovševega časa. *Slavistična revija* 42/2–3. [199]–213.
- LOGAR, Tine, 1961: Dr. Fran Ramovš in njegovo delo. *Jezik in slovstvo* 7/3. 65–69.
- LOGAR, Tine, 1990: Fran Ramovš – zgodovinar in dialektolog slovenskega jezika. Tine Logar (ur.): *Razprave SAZU II. razreda, XIII, posvečene stoletnici rojstva akademika prof. dr. Frana Ramovša*. Ljubljana: SAZU. 5–12.
- LOGAR, Tine, 1991: Pomen Frana Ramovša za slovenistiko. *Sedemdeset let slovenske slovenistike. Zborovanje slavistov ob stoletnici Frana Ramovša*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport. 13–17.
- LOGAR, Tine, 1996: Ramovš, Fran. *Enciklopedija Slovenije* 10. 77–79.
- NAHTIGAL, Rajko, 1954: Prof. Ramovš o sebi od doktorata do docenture v Gradcu. *Slavistična revija* V–VII. 9–40.
- NAHTIGAL, Rajko, 1955: Pisma prof. Ramovša od docenture do profesure. *Slavistična revija* VIII/1–2, 3–4. 90–104, 232–246.
- NOVAK, Vilko, 1991/92: Spomini na naše prve slaviste: Fran Ramovš. *Jezik in slovstvo* 37/7. 206–208.
- OROŽEN, Martina, 1994: Ramovševa oblikoslovnorazvojnna zasnova Morfologije slovenskega jezika. *Slavistična revija* 42/2–3. 313–329.
- RAMOVŠ, Fran (DUB, Julij), 1910: Božanstvena ljubezen. *Ljubljanski zvon* 30/12. 741–744.
- RAMOVŠ, Fran (DUB, Julij), 1912: Pripovedka o Mehiti. *Ljubljanski zvon* 32/2. 83–86.
- RAMOVŠ, Fran, 1920: *Historična gramatika slovenskega jezika* (z litografijo razmnožen rokopis študentov). Ljubljana: Društvo slušateljev Filozofske fakultete.

¹⁰ Aktualnost potrjuje tudi V. Cvetko Orešnik ob ponatisu njegove *Kratke zgodovine slovenskega jezika I* (1995: vii–viii).

- RAMOVŠ, Fran, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika* II. *Konzonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- RAMOVŠ, Fran, 1971: *Zbrano delo, Prva knjiga* (Dela SAZU 23/I). Uredila Tine Logar in Jakob Rigler. Ljubljana: SAZU.
- RAMOVŠ, Fran, 1995 (ponatis izvirne izdaje iz 1936): *Kratka zgodovina slovenskega jezika* I. Ljubljana: ZRC SAZU.
- RAMOVŠ, Fran, 1997: *Zbrano delo, Druga knjiga* (Dela SAZU 23/II). Uredil Jože Toporišič. Ljubljana: SAZU.
- ROTAR, Janez, 1989: Pisma profesorja Frana Ramovša dr. Želmiri Gašparikovi. *Razprave* XII. Razred za filološke in literarne vede. Ljubljana: SAZU.
- ROTAR, Janez, 1990: *Korespondenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Beličem*. Ljubljana: SAZU (Korespondence pomembnih Slovencev 10).
- ROTAR, Janez, 1991: Iz korespondence Frana Ramovša z Vatroslavom Jagićem in Aleksandrom Beličem. *Komparativno proučavanje jugoslavenskih književnosti* IV. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti. 215–233.
- SMOLE, Vera, 2016: Ramovš, Fran. Katja Sturm-Schnabl, Bojan-Ilija Schnabl (ur.): *Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška: von den Anfängen bis 1942*. Bd. 3. 1102–1103.
- STRAŽIŠAR, Simona: DR. FRAN RAMOVŠ. *Znani Borovničani*. <https://www.borovnica.si/o-borovnici/znani-borovnicani/dr-fran-ramovs/> (dostop 28. 1. 2019)
- ŠVIC DULAR, Alenka: Fran Ramovš. <http://www.sazu.si/clani/fran-ramovs> (dostop 28. 1. 2019)
- ŠOLAR, Jakob, 1950: Fran Ramovš. I. Življenje. *Slavistična revija, Franu Ramovšu za šestdesetletnico* 3/3–4. 441–445.